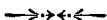

Բ Ա Ձ Մ Ա Վ Է Պ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՂԲԵՐԳՈՒ

ՆԵՄԲ Հին տարիին ալ,
կրողը տանի մրմռա-
ցինք անոր ետեւէն. և
իրաւունք չունէլէ՞նք ա-
նէճք թափելու անոր
վրայ, որ իր նախորդ

ընկերներուն պէս, մեր վրայ չուզեց զոյժ ու
սիրտ ցուցընել, այլ դաժան, գազանային և
գժոխային եղաւ։ Անէճք Հինին և Շնորհք
Նորին. այս է մեր այժմեան մաղթանքը. և
կը փափաքինք որ մեր ճշունաճ կուրծքէն
Հին տարիին յաջորդող ներկայ տարիին
ճակտին չի նետենք մեր արդար և օրինաւոր
անէճքն։ Բայց Նոր տարին լաւ սկսելու
նշաններ չենք տեսներ. կը շարունակուի կար-

նոյ երկրաշարժը. նահատակ հայութիւնք իր
խարխուլ և ողորմելի տնակէն ալ զրկուած
է արդ. մայր երկիրն է այժմ անոր գէժ
ըմբոստացողը. անխուսափելի է վտանգը.
տեղացի թշուառ Հայութեան կոծն ու վայ-
նասունը սրտեր կ'արիւնէ. սովը, ցուր-
տը, անհասարար օգիւր, կարմրախտ և ծաղկ-
ախտ հիւանդութիւնները՝ սասանութեանց
Հեա միացած, նախճիրներ կը գործեն։ Հոն
ցաւի և տանջանքի ովկիանին մէջ, մինչեւ
ցարդ հասած օգնութիւնը աննշան կաթիլ
մըն է։ Կ. Պոլսէն և Փոքր Ասիայէն անոնց
հասած բարերարական գործին՝ պէտք է մաս-
նակցին Ռուսահայ և Արասահմանի աղ-
գայինք. պէտք է ի նպաստ կարնոյ ար-
կածեալներու՝ կազմակերպուին հանդէսներ և
հանգանակութեամբ օգնութեան փութացուի-
նք։ Երկու տարի առաջ «Մշակ» Ախալքալաքի
համանման արկածեղոց, հանգանակութիւն
մը բանալով, օգնութեան հասաւ. անհու-
նապէս զրուատելի եղաւ իր այդ գործը.
որուն շարունակութեան այժմ կը սպասենք.
և յուսով ենք որ նա ընդ փոյթ պիտի գործէ,
յիշելով որ իր հիմնադիրը ժամանակին թրք-
քահայոց ինչպիսի՞ մեծ նպաստներ բրած է։

*

Տխրունի կերպարանք մը կ'ստնէ քրոնիկս. սակայն մենք մեր ընթերցողներու ողբերգուն ըլլալու նպատակ չունինք. և եթէ շատ անգամ կը ստիպուինք բռնալ մեր հասարակութեան վերջերը, և ուղարկութենիս կը լարենք անոնց վրայ, միակ պատճառն է ազգին թշուառութեան կարեկցիլ և ցոյց տալ աջակցութեան պէտքը: Եւ այս սկզբունք կը բռնամ մեր ներկայ պատմութեան երկրորդ էջը, ուր կը կարգանք Որբերու աղերսները: Լուրջ խնդիր մ'է անոնց ներկայ վիճակը. տեղ տեղ որբանոցներ սկսած են գոցուիլ, որով շատ մը որբեր այս ցուրտ եղանակին, անտէր անտէրունչ կը թափառին քաղցած, կը տանջուին սառնամանիկ ցուրտէն: Կ. Պոլսոյ ազգային պատրիարքաւորանք որ որբերու պատասխանատու խնամակալն է, այժմ ի նպատակ ազգային այս սգաւոր սաներուն, նախորդ տարիներուն պէս շատանար կարեւոր և անհրաժեշտ գումարները: Պէտք է ըսել որ նոյն իսկ թերթներուն մէջ, նոյն թշուառ որբերուն աղերսող կականները՝ այժմ այնքան մեծ նկատողութեան չեն առնուիր. սակայն թերթերուն որբազան պարտքն է պաշտպան ըլլալ հայութեան անպաշտպան սաներուն. անոնց պարտքն է զբիլ ազգու յորդոններով հասարակութեան գոլթը որբիկներու վրայ հրաւիրել: Կը ցաւինք ըսելու, որ մեր մէջ հանրութեան նեղութեան, թշուառութեան սփոփչներ կամ փրկիչներ շատ դժուարաւ կը ծնին: Յետ որբատէր հանգուցեալ Զանչեանի, ազգին ապրելանիկ որբիկները, չունեցան զիրենք հոգացող արժանաւոր յաջորդ մը. և այդ պատճառաւ այժմ որբանոցները մեծ մասածութեանց ենթարկուած են, ազգին որբերը մի կողմէն կը բազմանան և միւս կողմէն անոնց նուիրատուները և խնամակալները կը նուազին: Ահաւասիկ տխուր ճշմարտութիւն մը, որուն զիմաց անտարբեր և լուռ ու մունջ մնալն ոճիր մըն է: Հասկնալներու և թատրոններու եղանակն է. այժմ կարելի է համախմբել բարեսէր հասարակութիւնը և ներկայացընել որբին գանձանակը. գուցէ գտնուին ժլատ ընտանիքներ, որ առանց փո-

խարենի, իրենց քսակէն որբին ի նպաստ լումայ մը հանելու դժուարին, որոնց այդ տեսակ անըմբռնելի հիւանդութեան, մի միայն գարմանն է տալ՝ փոխան մէկ քանի կոպէկներու կամ փառանքերու հանդէս մը կամ յատուկ զիրք մը:

*

Այս օրուան երեսակաշարիւնը, վաղուան իրականութիւնն է. ներկայ տաղանդաւոր բնապաշտի մը բացատրութիւնն է այս, որուն ստուգութիւնը կը նկատեմ Նիլիիոյ կաթողիկոսական ամենաթաւրմ խնդրոյն մէջ: Լրագիրները վերջապէս սրապեղ յոգուած ներով աւետեցին Շնորհալիներու սգաւոր ամօթին նորրնտիր յաջորդին՝ Գեորգ Սրբազան Երէցեանի ընտրութիւնը. բայց լրագիրները մոռցան նոյն Սրբազանին նախապէս հրաժարականի խոյրը, որ թէեւ երկէ երեւակայութիւն մը կը կարծուէր, սակայն այսօր լուրջ իրականութեան փոխուել է: Թրքահայ հասարակութիւնը Նիլիիոյ կաթողիկոսական գահուն վերականգնանութեան համար տարիներ է լիբ շատ աշխատեցաւ. և պէտք է ըսել որ զանազան խոչընդոտներու դիմադրեց քաջութեամբ, և վերջապէս կրցաւ վերականգնացընել այն ավոգը. սակայն ընտրեալ և հաստատեալ կամ անուանեալ կաթողիկոսն Սրբազան Երէցեան, այժմ անկրթ գուելի կամօք կը յայտարարէ. «Պահ մը, ամէն կողմէ ցոյց տրուած համակրական արտայայտութենէն քաջալերուած, մտադրեցի ընդունիլ ինձ յանձնուած այս բարձր պաշտօնը: Բայց ապա մտածելով, զիւր ցորեկ սերակելով, ուսումնասիրելով պաշտօնին բոլոր պարագաները, համոզում գոյացուցի թէ չպիտի կրնամ ընդունիլ զայն, և չպիտի կրնամ արգարացնել իմ վրայ դրուած յոյսերը, ուստի վերջնականապէս կը հրաժարեմ այս ասպարեզէն, ուր կը կանչուիմ այսքան կանուխ, ցմահ մնալու պայմանաւ անոր մէջ, սրտիս ու խղճիս առջև. ցմահ չարարուելու, չառնջուելու համար»: Ուրեմն այս է հրաժարականի համառօտ պատմութիւնը և ասոնք են հրաժարեալին իսկական պատճառները: Եւ եթէ Սրբազանը յամառ մնայ իր այս որոշման մէջ, զիւրին

է գուշակել. թէ դարձեալ նոյն թրքահայ հասարակութիւնը որքան պէտք է աշխատի որիչ մը ընտրեցու համար: Եւ այս կերպով պարձեալ նոյն հասարակութեան այնքան ցանկալի փափաքն, պղտոր ջրի մէջ կը խրդ-դուի, սակայն այսպիսի դժուար պարագա-ներու մէջ, դիցազնական անձնագոհութիւն մը ի սէր հասարակաց համակրական հոյ-ցերու պէտք չէ ի գործ դնել. արդեօք պատ-մութեան մէջ ալ հրաժարականը ներդաժմը տութեամբ, թէ մեղադրութեամբ պիտի կար-գացուի . . .

*

Յուզեալ ինդիք մ'ալ է կ. Պոլսոյ Ազգային օրացոյցներու տպագրութիւնը. տեղացի հայ մամուլը յաշորդաբար այդ անումը բազ-մապատկեց զանազան ձեւերով և պարու-նակութեամբ օրացոյցներ. և ասոնք այնքան շատցան, որ միմեանց խոչընդոտն ըլլալէ զատ, գրեթէ օտիչ օչ մի առաւելութիւն չունեցան: Եւրոպական «Ամանա» ներու պիմակով, մի քանի տարի լոյս տեսաւ կ. Պոլ-սոյ ազգային Հիւանդանոցի — «Ազգին Տան» ի նպաստ ստուարակազմ օրացոյցը. սա առաջին տարիները մեծ ընդունելութիւն գտաւ, իսկ այժմ կը լսենք որ անցեալ տարուան հատորը կէսէն շատ անվաճառ մնա-ցած է, և այդ պատճառաւ նորը տակաւին հրատարակուած չէ:

Բիւզանդական Հայոց ականջին աղապար կը հասնի «Ազգին Տան» մահիճներու մէջ հաշմանդամ, վիրաւորեալ, օրհասական և տառապեալ ցաւազարներու աղիողորմ ող-բերու և հառաչներու արձագանգն. կ'անի-րաւինք, եթէ ըսենք որ տեղացի ժողովուրդը անտարբեր կը մնայ նոյն գլոխեան կարօտ եղբայրներու թշուառ պատկերներուն առջեւ. բայց թէ ինչո՞ւ նա անոնց ի նպաստ հրա-տարակուած օրացոյցը չի գնիր, որ այդ մի-ջոցով նուիրական գործ մը կատարած հա-մարուի, ատոր պատճառը ժողովուրդեան ան-տարբերութիւնն չէ, այլ՝ հրատարակուած գործին լրջութիւնն է: Ժողովուրդը նոյն հրա-տարակութեան ձեռքով օգնութեան պիտի հասնէր Ազգային Հիւանդանոցի տառապեալ-ներուն, եթէ զայն հւրպական «Ամա-

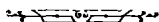
նա» ներու շնորհքով զարարուած տեսնէր. ընդհակառակն իրեն սիրելի և հետաքրքրա-կան նիւթեր չի գտաւ այդ օրացոյցին մէջ. անոր պարունակած բանասիրական բազմա-թիւ էջերը որքան ալ պատիւ մ'էին խմբա-գրողին, սակայն պէտք էր գուշակել, որ այդ միջոցով նուիրական հրատարակութիւն մը ժողովրդեան համակրելի չէր կրնար ըլլալ, և որով ազգին հիւանդները կրնային տուժել. ինչպէս որ պատահեցաւ ալ: Մեր հեղինակ-ները, մեր գրաւէր գործիչները՝ գործել կը սիրեն, բայց շատ անգամ գործը գրաւիչ չնկու առհաստիս բոլորովին անտեղեակ ըլ-լալով, իրենց ոգտասած քաջաբերութենէն կը գրուին. այս գծադղ գատակարին մէջ կրնանք դնել նաեւ նայն օրացոյցի ծանօթ խմբագրողն Պ. Ասատուր փաստաբանը: Մեր համեստ գաղտնութեամբ «Արեւել»-ի այդ նախընթաց խմբագրապետը՝ կ'ըէ այս գործը կազմը եւրոպական «Ամանա» ներու յար և նման բովանդակութեամբ, անհամեմատ ընդունելութիւն մը կը գտնէր. պէտք է խոս-տիւնիլ, որ մենք տակաւին ինքնուրոյն գրա-կան գործ մը ստեղծելու մէջ, մեծ յաջողու-թիւն մը չունինք. մենք պէտք ենք հետեւող ըլլալ. ընդօրինակող կատարեալին, այդ կեր-պով կարող ենք բարեշրջել մեր գրական գործը և այդ կերպով կարող ենք նոր գեղ մը տալ և նոր շարք մը քսել մեր գրակա-նութեան այտերուն: Փափաքելի էր որ այս տարուան նայն օրացոյցը ժողովուրդը գասա-կարգին պահանջած ձգող և ուշադրաւ պա-րունակութեամբ լոյս տեսնէր:

*

Մեր մէջ գրականութեան ծաւալումը եւ-թալով սկսած է ամփոփուիլ. չի խաբուինք տեսնելով մի քանի լրագրաց բողոքումը. զա խաբէական շարժում մ'է, և տեսակ մը շարժում որ շուտով կը կարկամի: Եւ ար-գէն թողցիկ թերթերէն ողջ գրականութիւն մը սպասելն պատրանք մ'է: Մենք պէտք ենք կարեւորութիւն տալ առանձին գործերու ծաւալման, հրատարակական գործերնիս բոլորովին երախայական է, մեր մէջ չի կալ յառաջադիմութեան իրական սէր. մեր ան-տարբերութեամբ՝ յետադիմութեան խնկար-

մենէն աւելի պաշտիլի հաստատութիւնները այդ ողորակի վիճակին ենթարկուած են. մանրամասնութեան պիտի չիջնանք. «Մշակ» ցոյց տուաւ Էջմիածնայ նիւթականին նշանաժամը, և «Բիւզանդիոն» նոյնպէս մասնաւորիչ բրաւ Երուսաղեմայ Հայ վանքին մասնւորական մեծութեան և անստարբերութեան խրամասները. անյիշատակ կը թողունք այն նամակները որ նոյն հաստատութեանց պարիսպներէն մեզ կը հասնին ողջամիտ և յառաջագէժ միաբաններու տխուր քնարէն ողբերգութեամբ Աւստրիոյ Ֆրանց Եոզէֆը արհեստի առջ և «խոփալոյց» ժողովին մէջ կը բացագանչէր. *So kann's nicht weiter gehen* «այսպէս առաջ չկրթցուիր»... Իսկ մեր նոյն և նման վանքերը Բիւզպէս...? !?

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

ՕՍՍԻԱՆ

ՆԱԽԱԳԻՈՒԹԻՒՆ

Կուկույիկն և Կոնայ՝ Կրոմլայի տարահարբիւն վրայ կնքած, կը դիտեն Փինգայի և Ե. Սուսարանի գիրկը Եղիստան կոչիւր: — Սըսան տին Աւանան պետք կը յաղթուի: Օսարան և Գոյ, որդի Մորեիի, կը յանձնարարաւորեն պահել զանկիս: — Փինգայ կը հարածե Բճմալին: — Դրոստոց Որբայի, Լոկիլինի պետեիքն մեկուն: — Ման Փինգայի որդայն՝ Հոթնոյի: — Ուլլին բարդը կ'երգէ Լամպարգի և Գեյքասայի տարփանքները: — Կուկույիկն ինք կը դասնայ՝ բարո իր փառքը և իր մեռած քարեկամները:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ ԵՐԳ

ԱՆԳՈՒՆ Կրոմլայի գարեւանդին վրայ, այսպէս խօսեցաւ Կոնայ՝ Կուկույիկին. «Որդիկ Սեմյի, ինչո՞ւ համար տխուր ես այդ»

պէս: Մեր բարեկամները կը յաղթանակեն. բայց ճու համարաւ ո՞վ մարտիկ, շատ իսկ հռչակաւոր է նախանձեղու չափ պատերազմի մը՝ ուր ճու աղէկ չղեկեց մահերն: Յաճախ Բրադելի, գեղանի ամուսինը, ընդ առաջ վազեց իր դիւցազնի, երբ կը դառնար յաղթական՝ կողոպտւածներով բեռնաւոր: Քու թշնամիներդ համարացած էին շիրմի տակ, բարդերը կը հրապուրէին լսելիքդ՝ շահատուկութիւններդ երգելով:

— Տես Մորուենի թագաւորը. յառաջ կը դիմէ, և հրեհէր, հեղեղները, մորիկները՝ պատկեր են իր զօրութեան: Երանիլ ժողովուրդի, ո՞վ Փինգայ: Բազուկի պիտի պատերազմի անոր համար: Պատերազմի մէջ դիւցազններուն առաջինն ես. խաղաղութեան մէջ՝ թագաւորներէն ամենէն իմաստունը: Կը խօսիս, և բերաւոր մարտիկներ կը հնազանդին քեզի. պողպատդ կը հնչէ, և թշնամիները կը զողան: Երկուսիկ է ժողովուրդը, ո՞վ Փինգայ... Բայց ո՞վ է այդ հսկայ մարտիկը, որուն իւրաքանչիւր քայլը՝ դիակ մը կը կոխէ:

— Ստարնոյի որդիէն զատ ո՞վ պիտի համարձակէր զայլ բնդ առաջ Մորուենի թագաւորին: Դիտէ երկու պետերուն կոխը. այսպէս երկու ոգիներ Ուկիանի վրայ իրարու ձեռքէ կ'ուզեն յափշտակել փոթորիկներու պետութիւնը: Ուրորդը՝ բլրան վրայ կը լսէ անոնց ջանքերուն շատաչը, և կը անսնէ կոհակները՝ որ կ'ուռնին և կը խուժեն գէպ ի Արուենի ափունքները»:

Կոնայ այսպէս կը խօսէր, երբ երկու դիւցազնները իրարու հասան՝ իրենց մարտիկներուն միջեւ՝ որ ամէն կողմէ գետին կը տապալէին: Իրենց զրահներուն բախումը՝ գուղացուց հեռուն դաշտը: Զարհուրելի էր երկու թագաւորներուն կոխը. իրենց նայուածքները՝ փայլակներ են. վահաններն՝ խորատու կուած, և իրենց սաղաւարտին պողպատայն պատառ պատառ կը թափվելի. մէկի կը ձգեն գէղեքներուն բեկորները, և երկուքն ալ կը յարձակնին իրարու վրայ բռնելու իրարու մարմինները. իրենց ջղուա բազուկները՝ իրարու կը խառնուին. կը զրկուին, գիւրար կը քաշեն, ալ ու ձախ կը առատանին. իրենց